

DR. TÁTRAI ZSUZSANNA Könyvei és jegyzetei alapján

A HAGYOMÁNYOS ÜNNEPEKET - MINDEN EMBERI KULTÚRA ISMERI

OLYAN KÜLÖNLEGES IDŐSZAK „SZENT IDŐ”, MIKOR A KÖZÖSSÉG A MEGSZOKOTTÓL ELTÉRŐ MÓDON VISELKEDIK AZ ÜNNEPEK JELLEMZŐ JEGYEI

- MUNKATILALOM
- HÉTKÖZNAPIÓL ELTÉRŐ VISELKEDÉS
- ÜNNEPI ÖLTÖZET
- ÜNNEPI TÁPLÁLKOZÁS

KÖSZÖNTŐ: NAPTÁRI ÜNNEPEK ALKALMÁVAL ÉNEKELT VAGY MONDOTT VERS ÉS PRÓZAI JÓKÍVÁNSÁGOK AZ ÜNNEP, A HÁZIGAZDA ÉS CSALÁDJA KÖSZÖNTÉSE.

KÁNTÁLÁS =CANTARE (latinul énekelni)
(eredete: diákszokás, virágkora 17. sz.)

MENDIKÁLÁS=MENDICUS (latinul kéreget, koldul)

(eredete: diákszokás ref. kollégiumok diákjai)

KOLEDÁLÁS=karácsonyi ének, adománygyűjtés (szláv)

Népszokások ősi elemei
NÉPSZOKÁSOK ŐSI ELEMEI, TŰZ, VÍZ, ZÖLD ÁG, ZAJCSAPÁS,
MÁGIKUS ÉTELEK,

KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR: ADVENT ELSŐ VASÁRNAPJÁTÓL
VÍZKERESZTIG TART

- Fő jelképei:
- adventi koszorú,
- karácsonyfa

ADVENT:AZ EGYHÁZI ÉV KEZDETE A KARÁCSONYI ELŐKÉSZÜLET
NÉGY HETES IDŐSZAKA VALLÁSI ELŐKÉSZÜLET: BÖJT, HAJNALI
MISÉK, TILOS VOLT A HANGOS MULTSÁG, A LAKODALOM

Advent

Advent a karácsonyt megelőző négy hetes előkészületi időszak András napja (nov. 30.) és karácsony (dec. 25.) között. A latin kifejezés jelentése 'az Úr érkezése'.
Advent az egyházi év kezdete.

A *római katolikus egyházban* a négy hetes szent idő, amikor naponta napfelkelte előtti hajnali misét, ún. rorátét, más néven angyali misét, aranyosmisét tartanak. Advent időszakban, a római katolikus hívők, hagyományosan szerdán és pénteken szigorú böjtöt tartottak, szombaton a húsételektől tartózkodtak. Ebben az időszakban akárcsak nagyböjtben nem tartottak lakodalmakat és hangos multságokat. Egyedül a disznótorok jelentettek kivételt.

Advent utolsó kilenc napjának népi ájtatossága a *Szent Család járás*, más néven szálláskeresés.

Adventben folyik a felkészülés a karácsonyi betlehemezésre.

Advent a görög katolikus hagyományban

A magyar görög katolikus hagyományban a közelmúltban még fellelhető volt a december elsejei böjtkezdés emléke is. A Julián naptár szerint a karácsony ideje vízkeresztre esett, és ahhoz viszonyítva kezdődött a böjt december elején. Általánosnak azonban a november 15-i kezdést tekinthetjük.

A görög katolikus családokban hat héttel karácsony előtt elkezdődik az előkészület. Ennek az az oka, hogy Magyarországon a görög katolikus egyház 1916-ban tért át hivatalosan a Gergely-féle naptárra, de közben még esetenként vissza tértek a korábbi ünnepi rendhez.

A görög katolikus falvakban ma is él az emléke annak, hogy a 20. század elején a karácsony időpontja vízkeresztre esett. A karácsonyt megelőző adventi időszakban elsősorban pénteken böjtöltek.

Advent a protestáns egyházban

A 19-20. században a két nagy protestáns egyházban (református és evangélikus) nem voltak olyan jellegzetes adventi hagyományok, mint a katolikusoknál, de például ahol együtt éltek a katolikus vallásúakkal, ott ők sem tartottak lakodalmakat, nem rendeztek hangos multságokat ebben az időszakban.

Advent az ortodox egyházban

Az *ortodox egyház* ma is ragaszkodik a Julianus féle naptárhoz. A Julianus-naptárban december 25-e a Gergely-félében január 6-ra esik. A nyugati egyháznál két héttel hosszabb a várakozási időszak, így az advent már november 15-én illetve a hozzá legközelebbi vasárnapon kezdődik. A karácsonyt megelőző négy vasárnap esti szertartásai (vecsernye) mellett hajnali miséket (utrenye) tartanak.

Ma már mindegyik keresztény felekezet jellegzetes adventi jelképévé vált az adventi koszorú.

Adventi koszorú

Az adventi koszorú készítése vagy vásárlása meglehetősen új szokás. Magyarországon az 1980-as években jelent meg először a virágüzletekben. Mára azonban az advent elmaradhatatlan kísérője.

Az adventi koszorút, a német evangélikus belmissziói tevékenységgel hozzák szoros összefüggésbe. Johann Hinrich Wichern (1808-1881) evangélikus lelkész 1833-ban menhelyet alapított Hamburg mellett. Advent idején a fiúmenhely minden lakója ebédidőben 5-10 percre az imaterembe ment. Itt ószövetségi igék felolvasása közben minden nap eggyel több gyertyát gyújtottak meg az adventi napokat jelképező gyertyákból az orgonánál (1838), majd a következő években a fenyőágakkal díszített csilláron, miközben adventi énekeket énekeltek. A négy adventi vasárnapot később nagyobb gyertyákkal is hangsúlyozták.

Adventi koszorú elterjedése

Idővel kialakult az önálló adventi koszorú fenyőágakból, melyet függesztettek vagy asztalra helyeztek, az adventi vasárnapokat jelképező négy gyertyával, mely protestáns nemesi és polgári családokban, terjedt el. A németországi katolikusok első alkalommal a müncheni St. Sylvester katolikus templomban gyújtottak gyertyát adventi koszorún 1937-ben. Ausztriában a II. világháború után honosodott meg, először a városokban, majd vidéken. Az 1970-es évekre, az adventi koszorú - akárcsak a karácsonyfa - már nemcsak a templomokban, a lakásokban, hanem a temetőekben is megjelent. Napjainkra ez a szimbólum már nem hiányozhat a pályaudvarok váróterméből, a bankok előcsarnokából, a lépcsőházakból, iskolákból, kórházakból sem.

Adventi koszorú Magyarországon

Hazánkban az adventi koszorú méretében, díszítésében, a gyertyák és a szalagok színében változatos képet mutat, akár virágüzletben, akár házilag készül. Népszerűsítésében nagy szerepe van a virágkötőknek, a kereskedelemnek, a reklámoknak, a tömegkommunikációnak. Térhódítása szinte egyidejűleg történt az egyházakban, iskolákban, közintézményekben, a kereskedelemben és a vendéglátásban.

A koszorút többnyire méltó környezetben tartják a lakásban és adventi vasárnapokon a hívő családok imádkoznak, énekelnek körülötte, mikor a gyertyát, illetve a gyertyákat meggyújtják rajta.

.A katolikus hívők ma is az adventi, egyházi, liturgikus színeket követik, amikor három lila, egy rózsaszín gyertyát helyeznek a koszorúra. A rózsaszín gyertyát a harmadik adventi vasárnapon, az ún. örömvasárnapon gyújtják meg.

Adventi koszorú

A hazai templomokból sem hiányozhat az adventi koszorú, ahol a függesztett és fektetett változatokkal egyaránt találkozhatunk. Kerülhet az oltárra, szószékre, külön kis asztalra, keresztelőmedencére. Van ahol a gyülekezet tagjai közösen készítik el.

Népszerűvé vált az iskolákban, sőt az óvodákban. Az óvodákban az „Ég a gyertya ég...” dallamára az adventi koszorú meggyújtására aktualizált dalt is énekelnek.

Az adventi koszorú titka

Az adventi koszorú rendkívüli népszerűségének oka, hogy - akárcsak a karácsonyfa - rendelkezik mindazzal a szimbolikus jelentéstartalommal, ami mind a kereszténység előtti hitvilágnak, mind pedig keresztény vallásnak megfelel. Az adventi koszorú, a karácsonyi ünnepekör legfontosabb elemeit jelképezi: a *megújuló természetet* az örökzölddel, a *megújuló fényt* a gyertyákkal. A koszorú önmagában is fontos jelkép: az *örökkévalóságot*, az éghez való tartozást és az istennek való szenteltséget szimbolizálja.

ADVENTI JELES NAPOK:

BORBÁLA NAPJA (DECEMBER 4.)

SZENT MIKLÓS NAPJA (DECEMBER 6.)

LUCA NAPJA (DECEMBER 13.)

TAMÁS NAPJA (DECEMBER 21.)

ÁDÁM ÉVA NAPJA (DECEMBER 24.)

BORBÁLA NAPJA (december 4.) - SZENT BORBÁLA EMLÉKÜNNEPE
BÁNYÁSZOK, TÜZÉREK, VÁRAK VÉDSZENTJE

LUCA NAPJÁHOZ HASONLÓ SZOKÁSOK: FONÁSI, VARRÁSI TILALOM, KOTYOLÁS, „BORBÁLAÁG”

Borbála napi hiedelmek és szokások

- Jellemzőek erre a napra a női munkatiltalmak: nem szabad fonni, szabad varrni, mert bevárnák a tyúkok fenekét. Söpörni sem szabad, mert elsöpörnék a szerencsét.
- Akárcsak az egész téli ünnepkörben, Borbála-napkor sem hoz szerencsét a házra a női látogató.
- Vannak erre a napra javasolt tevékenységek, így Göcsejben a tollfosztás, egyes baranyai falvakban pedig a borfejtés.
- A fiúk Borbála napkor is jártak kotyolni (lucázás)
- Borbálakor csíráztattak búzát, mely karácsonyra kizöldülve a következő év termésére jósolt.
- E napon gyümölcságot tettek vízbe amely, ha karácsonyra kizöldült a leány közeli férjhezmenetelére jósolt.

SZENT MIKLÓS NAPJA: (december 6.)

PÜSPÖK VOLT, A 4. SZÁZADBAN ÉLT VÉDŐSZENT (pl. pékek, diákok, gabonakereskedők, eladólányok)

Szent Miklós ajándéka

Szent Miklós a IV. században élt, a kisázsiai Myra városában volt püspök. Emlékét helynevek, templomok, személy- és családnevek őrzik.

Legendája már a VI. században virágzott, mind a keleti, mind pedig a nyugati kereszténység körében. 1087-ben ereklyéit az itáliai Bari városába szállították.

Számtalan templomot, kápolnát szenteltek a tiszteletére.

Sokszor találkozunk alakjával képeken és szobrokon. Általában püspökruhában ábrázolják, fehér szakállal, evangéliumos könyvvel, melyen három aranygolyó van, három kenyérrel, három fiúval, hajóval és horgonnyal. Mindezek a jelképek legendájának egyes mozzanataival kapcsolatosak.

Szent Miklós a néphagyományban

- MIKLÓS NAPI TRÉFÁS GYÓNTATÁS
- LÁNCOS MIKLÓS
- MIKULÁS
- TÉLAPÓ

Miklós napi gyóntatás

A Miklós-napi *tréfás gyóntatás* feltehetően középkori diákhagyományból ered. Csallóközben, Mátyusföldön, az Ipoly mentén a lányokat a fonóban *gyóntatták*. A püspöknek öltözött szereplő a nyakában krumpli olvasóval, a kezében bekormozott fakeresztel kártyából olvasta a *litániát*. Ezután kezdődött a *gyónás*. A „pap” különböző tréfás kérdéseket tett fel a „gyónó”-nak, pl. *Ki a szeretőd? Aludtál-e vele?* Ha nem válaszolt, a „ministráns” csengetett és a leányzót akarata ellenére is kivitték az udvarra, összefogdosták, megcsipkedték a tréfás kedvű legények.

„Láncos Miklós”

Dunántúlon Vas és Győr-Sopron megyékben a 20. század második felében is jártak még a *láncos Miklósok*, akik bekormozott arccal kifordított bundában, a derekukon láncot csörgetve ijesztgették a gyerekeket és a nagyobb lányokat.

A szokás régi voltát igazolja a *csepregi* 1785-ből való tiltás.

Oka: zajjal igyekeztek elűzni a gonosz, rossz szellemeket, ártó hatalmakat, melyek a téli napfordulóhoz közeli időben különösen megsokasodnak a néphit szerint.

Láncos Miklós

Mikulás napi ajándékozás eredete

Az egyik történet szerint egy elszegényedett nemesember három lányát tisztátalan életre akarta kényszeríteni, de Miklós püspök éjjel az ablakon át három aranyrögöt (más változatban három zacskó aranyat) dobott be számukra, hogy becsületesen férjhez mehessenek. Ezért ábrázolják három aranygolyóval, és sokan úgy vélik innen ered az a szokás, hogy az ajándékokat Szent Miklós napján, azaz Mikuláskor az ablakba teszik.

Mikulás

A *Mikulás* a Miklós név szlovák névváltozata, a Szent Miklóst megjelenítő figura elnevezésére. A szótárakban 1856-ban, az irodalomban pedig Jókai Mórnál szerepel első ízben.

A Mikulás elnevezés helyett és kiszorítására a télapót az orosz *gyed moroz* = *jégapó, télapó* igyekeztek népszerűsíteni az 1950-es években. Jelenleg mindkét elnevezést használják.

A Mikulást kísérő *krampusz*, ördögszerű figura neve valószínűleg bajor-osztrák eredetű.

Mikulás büntet és ajándékoz

A *virgács* a középkori iskolai nevelés kelléktárából került a Mikuláshoz.

A Miklós püspököt megszemélyesítő alakoskodó az ünnep előestéjén kíséretével együtt betért azokhoz a házakhoz, ahol gyerekek voltak. Vizsgáztatta, imádkoztatta, majd tudásuk és viselkedésük szerint jutalmazta, vagy virgáccsal veregette őket, illetve sokszor a kíséretében lévő ördöggel fenyegetett. (Szent Miklós-legendája szerint a püspök számtalanszor megszegényíti, távozásra kényszeríti.)

Az ajándékozási szokások kialakulásához a jótékonyágáról szóló legendája szolgálhatott alapul.

Mikulás szokás terjedése

A piros köpenyes, nagy szakállú, jóságos Mikulás, az őt kísérő krampusszal, a gyermekeket megajándékozó és számonkérő figura a városi polgárságtól a falusi értelmiségen át jutott el a parasztsághoz.

Népszerűsítésében rendkívül nagy szerepe volt az óvodáknak, iskoláknak, kereskedelemnek. Falvainkban a 20. század első évtizedeiben, városi hatásra terjedt el.

Az ajándékozásnak két formája alakult ki egymással párhuzamosan: a Mikulás titokban, éjszaka hozza az ajándékot az ablakba kitett, kitisztított cipőkbe, csizmákba, illetve a piros ruhába öltözött, megszemélyesített Mikulás, télapó személyesen adja át.

Finn Mikulás: A hagyományos időpontban érkezik azonban néhány éve a a lappföldi Mikulás a *Joulupukki*. Már a repülőtéren ajándékokat osztogat a gyerekeknek, akik versekkel, énekekkel viszonzózzák.

Angliában és az USA-ban a Santa Claus december 25-re a kéményen át érkezik, és hozza az ajándékait. Az elmúlt évtizedekben a televízió, könyvek révén a mai gyerekek számára ez is ismertté vált, így a Mikulás nemcsak december 6-án érkezik. (Az is igaz, hogy az 1950-es évektől a télapó az országházi „fenyőfaünnepen” ugyancsak karácsonyhoz közeli időben osztott ajándékokat az arra érdemes úttörőknek.)

Nagykarácsonyi Mikulás: Nagykarácsonyban „lakik” a *magyar Mikulás*. Az 1600 lakosú Fejér megyei községben a Magyar Posta 1989-ben bevezette az ünnepi bélyegzést. Advent első vasárnapján megnyitják a „Szeretet Postát”. 1995 óta működik a „Mikulásház”. A címe: Mikulás, 2425 Nagykarácsony.

LUCA NAPJA (december 13.)

SZENT LUCA A BOSZORKÁNYOS NAP (fokhagyma a boszorkányok ellen)
Szent Luca a legenda szerint keresztény hitéért halt vértanúhalált, a keresztény egyház azonban nem tartja történeti személynek.

Legendája alapján a szembetegségben, vakságban szenvedők, a bűnbánó utcanők és a varrónők patrónusa lett.

Neve a latin „lux”, azaz fény szóból származik. A Gergely-féle naptárreform (1582) előtt az esztendő legrövidebb, egyúttal a téli napforduló kezdőnapja volt. Ezért ez a nap tele van tilalmakkal, jóslásokkal, amelyek az újévi napjához kapcsolódó hiedelmekhez hasonlóan a következő esztendőre befolyással vannak. A magyar néphit Luca alakja kettős, egyrészt kapcsolatos a legendabeli Szent Lucával, másrészt egy boszorkányszerű, rontó nőalakkal (*lucapuca, lucaasszony*).

Boszorkányok Luca napkor

Gergely-féle naptárreform (1582) előtt az esztendő legrövidebb napja és a téli napforduló kezdőnapja volt. Luca napján az egész magyar nyelvterületen a boszorkányok rontása ellen védekeztek. Pl. az Ipoly menti falvakban fokhagymával az állatok fejére rajzoltak keresztet. Az ország nyugati megyéiben a ház lakói fokhagymagerezdet nyeltek. Lucakor nem adtak ki semmit a házból, nehogy a boszorkány kezére kerülve bajt hozzon a házra.

Lucaszék

A boszorkányok felismerésére készül a *lucaszék*. Az Ipoly mentén, Pereszlényben a széket Luca-naptól karácsonyig készítették el 9 féle fából és nem használhattak szöveget az összeillesztéséhez. A néphit szerint, aki a karácsonyi éjféli misén feláll a három vagy négy lábú zsámolyra, a lucaszékre, az meglátja, hogy a faluban ki a boszorkány, mert a fején ilyenkor szarvakat lehet látni. A legénynek mákot kellett maga után hintenie, nehogy a boszorkány bosszút állhasson rajta. Ugyanis a néphit szerint a mákszemeket egyenként kell a boszorkánynak felszednie, s így nem érheti utol a kíváncsiskodót. Luca napjától karácsonyig minden nap kellett valamit dolgozni a lucaszéken. Ezért mondják a lassú munkára, hogy „*úgy készül, mint a lucaszéke*”. A lucaszékkal kapcsolatos történeteket még a 20. század végén is meséltek.

Luca napi jóslások

TERMÉSJÓSLÁS: lucabúza

FÉRJJÓSLÁS: lucaág

HALÁLJÓSLÁS: lucapogácsa

IDŐJÁRÁSJÓSLÁS: lucakalendárium / hagymakalendárium

Lucabúza

Luca napkor kezdik el csíráztatni a *lucabúzát*, mely ha karácsonyra kihajt, a néphit szerint bőséges termést jelent a következő esztendőre.

A karácsonyi asztal díszé lehet. Egyes helyeken gyertyát vagy méceszt állítanak a közepébe. Karácsony után a kicsíráztatott búzát baromfival, szarvasmarhával etetik meg, hogy a következő évi gyarapodásukat, egészségüket ezzel biztosítsák.

Eredetileg a vetés növekedését kívánták mágikus úton serkenteni. rendkívül ősi hagyományra vezethető vissza Adonisz és Demeter kultusz nyomait őrzi.

A lucabúza hajtatása ma is ismert és különösen gyermekek számára az iskolákban és óvodákban hagyományörző foglalkozásokon.

Luca napi férjjóslások

Az eljárásoknak egy részét, akárcsak a lucaszéket Luca napja és karácsony közötti 12 napon át kellett elvégezni. Az ún. „lucacédulákra” férfineveket írnak, abból minden nap egyet tűzbe vetnek, eldobnak, s ami karácsonyra utoljára marad, azon a cédulán található név a jövődöbeli neve. Luca napján a *lucaágot*, azaz gallyat tettek vízbe, s ha karácsonyra kizöldült, a leány közeli férjhezmenetelét jósolta. A jóslások egy részét azonban Luca napján végezték. Például a szemétdombra állva hallgatóztak, és ahonnan a kutyaugatást vagy kakaskukorékolást hallották, úgy vélték, abból az irányból jön majd az a legény, aki őket elveszi feleségül.

Gombócokba cédulára írva férfineveket rejtettek, s amelyik a leghamarabb feljött, úgy vélték, hogy abban van a jövődöbeli neve.

Lucapogácsa: A Dél-Alföldön volt szokás Luca napján a tollas pogácsa, ún.

lucapogácsa készítése: akinek sütés közben a pogácsáján megperzselődött a libatoll – úgy vélték – arra betegség vagy halál vár az elkövetkezendő időben.

Időjárásjóslás

Lucától karácsonyig, a 12 nap időjárását úgy tekinti a lucakalendárium, mint a következő esztendő 12 hónapjának előrejelzését. A tizenkét nap időjárásából jósolnak az elkövetkező tizenkét hónap időjárására, ez az ún. *lucakalendárium*. A másik gyakori praktika az ún. *hagymakalendárium*: tizenkét hagymalevélbe sót tesznek és attól függően, hogy átnedvesedik-e vagy sem, következtetnek az elkövetkező tizenkét hónap csapadékosságára.

Luca napi munkatiltalom és a javasolt munkák

Országszerte úgy tartották, ha ezen a napon fonnának vagy varrnának, akkor ezzel bevárnák a tyúkok fenekét.

Nem volt szabad sütni, mert a kenyér kővé válik, illetve Luca ott ül a kemence szájában és a lapátról megeszi a kenyeret és a gazdasszonyt pedig belöki a kemencébe.

Erre a napra előírt, javasolt női munkák is voltak. Mindenfajta fejtő-, bontómunkát végeztek, pl. tollat fosztottak, babot fejtettek, hogy a tyúkok könnyen tojjanak.

Luca napja és a tyúkok

Ezen a napon a legfőbb cél a *tyúkok termékenységvarázslása*.

Ilyenkor még az a gazdasszony is, aki soha életében nem lopott, elcsent a szomszédjától egy marék szalmát és tojást, átvitte magához, és mondogatta:

*A mi tyúkunk tojogáljon,
A szomszédé kotkodáljon.*

Lucázás, kotyolás

A Dunántúlon néhol még a 20. század végéig szokás volt a *lucázás* vagy más néven *kotyolás*. Fiúgyerekek házról házra jártak, a lábuk alá fadarabot vagy szénát tettek és mondták, énekelték ősi termékenységvarázsló szövegüket, melynek büki Vas m. változata a következő:

Lucázás

Luca, Luca kitty–kotty,

Tojjanak a tiktyok, ludgyok!

Kolbászuk olyan hosszú legyen, mint a falu hossza!

Szalonnájuk olyan vastag legyen, mint a mestergerenda!

Zsírjuk annyi legyen, mint kútban a víz!

Pénzük annyi legyen, mint a pelyvakutyóban a pelyva!

Lányok csöcse akkora legyen, mint a bugyogakorsó!

Lányok feneke akkora legyen, mint a kemence szája

Fejszéjek, fúrojuk úgy álljon a helibe, mint az én tököm a helibe!

Luca, Luca kitty–kotty, tojjanak a tiktyok, ludgyok!

A térdük alá tett szalmát azután a gazdasszony a tyúkjai alá vitte abban, hogy ezáltal többet

fognak tojni.

A lucázásért, kotyolásért jutalmat vártak, s ha nem kaptak fenyegetőztek:

Egy csibéjük legyen, az is vak legyen!

Luca napi heverés

Hont vármegyében a Luca napi heverés volt szokásban, melynek kezdősorai az alábbiak:

Acélt hoztam kenteknek,

cin legyen táljuk,

vas legyen fazekjuk,
ólom legyen kanaljuk!

Adjon Isten gazdának bort, búzát,
gazdasszonynak egy kas gyereket.
Az ének végén leheveredtek a földre: Így heverjenek a tyúkok! szavak
kíséretében.

Fehérleples Luca

A Kisalföldi Csallóközben és Nyitra vidékén a közelmúltban még élő szokás volt, hogy fehér lepelbe öltözött legények, esetleg lányok, asszonyok arcukat belisztezik vagy fehér túllkendőt tesznek fel, hogy felismerhetetlenek legyenek. Ezek a fehérleples „lucák” egyes helyeken a lányokhoz jártak, másutt a gyerekeket ijesztgették.

A Csallóközben és a Nyitra vidékén lisztbe mártott tollseprűvel sepregettek a házaknál. Nem szólalhattak meg. A Szerémségben kikérdezték és megimádkoztatták a gyerekeket. Ajándékot adtak vagy meszelővel megfenyegették őket. Később is azzal ijesztgették a rosszalkodó gyereket, hogy „Jön a Luca, és elvisz!”

TAMÁS NAPJA (december 21.)

Tamás napi hiedelmek

Hitetlen Tamás néven emlegetett apostol. A hagyomány szerint pünkösöd után Jézus külön megjelent neki. Innen a szólás: „*Szent Tamás szolgálja vagyok*”, vagyis akkor hiszem, ha látom. E naphoz néhol férjijósló praktikák kapcsolódnak. Az ekkor vágott disznónak a háját *tamáshájnak* nevezik, melyet kelések gyógyítására vélték alkalmasnak.

Karácsonyi ostyahordás: Az ostya a karácsonyi vacsora része volt. A kántortanító jövedelméhez tartozott az ostyahordásért kapott adomány, amit a diákok vittek házról házra.

Az Ipoly menti falvakban legtovább élő népszokás volt a karácsonyi *ostyahordás*. A negyvenes években a kántortanító megsüttette vagy megsütötte az ostyát, a gyerekekkel szétküldözte, amiért cserébe lisztet, babot, kolbászt és más ételmezt kapott. Pereszlényben az ostyahordók az alábbi köszöntővel vitték az ostyát:

Pereszlényi ostyahordó vers

Ádám első atyánk dicső szent ünnepét,
Akik megélhették karácsony szent böjtjét
Élhessék vígan Krisztus születését!

E kis ajándékot hoztam szeretettel.
Igaz becsülettel,
Ahogy a kis Jézusnak vitték a báránykát,
Mi is azonképp horgyuk a szent ostyát.
Kedves tanítónknak ő engedelmeiből
Kívánunk mi békét tiszta szívünkben.

Ipolyhidvégi köszöntő
Mikor az úr Jézus világra született,
Először is mihozzánk hasonló gyerek lett,
Mint menyemester tanított sok jóra,
Most az ostyaszínbe testét nekünk aggya.
Hoszták a pásztorok sajtot, báránykákot,
Mi is azonképp horgyuk az ostyákat
Szájjon erre a házra
Az Isten áldása. (Csáky 1987: 40)

Pásztorok karácsonyi vesszőhordása
PÁSZTOROK HÁZRÓL HÁZRA JÁRVA KÖSZÖNTÖTTEK.
A VESSZŐT KÖTÉNYÉVEL MEGFOGJA A GAZDASSZONY ÉS
MEGCSAPKODJA VELE A PÁSZTORT.
A PÁSZTOROK AJÁNDÉKOT KAPNAK.

Az Ipoly mentén, Örhalomban a következőt: *Szerencsés ünnepeket kívánunk kendteknek! Több jóval, egészséggel mulathassák Krisztus Urunk születése napját! Adjon Isten bort, búzát, békességet, országunkban megmaradást, holtunk után léleküdvösséget! Valamennyi széna, szalma van a kendtek házuknál, annyi barmocskájuk szaporodjon kenteknek! A gazdasszony erre így válaszolt: Úgy engedje az édes Jézus!*

A gazdasszony kötényével húzott a vesszőkből és azzal megcsapkodta a pásztor lábát, hogy soha ne késsen és friss legyen.

Jókívánságokért ajándékot, pl. babot, pálinkát, pénzt kaptak. A vesszőt a gazdasszony a sarokba tette, és tavasszal ezzel hajtották ki az állatokat. Ha a vessző ágas volt, Tápió környékén mondták: *No bornyas lesz a tehén.*

A pásztorokköszöntés karácsonykor volt. A kanász kürtöt fújta, a csordás ostorával durrogatott. Az utca közepén mentek az asszonnal. Az asszony szedte az ajándékot húsoskolbászt, szalonnát, diót. A gazdák, gazdafeleségek kimentek az utcára.

Vitnyédi pástorköszöntő

„Aggya Isten többször is megérhessük
Krisztus urunk születése napját,
Erővel, egészséggel el is tölthessek.
Aggyon Isten bort, búzát, békességet,
lelkünknek örök üdvösséget.”
Felelet: „Engedgye az édes Jézus!”
Ezután átadták az ajándékot.

Kálmáncai (Somogy vm. pástorköszöntő)

Karácsony este a pásztorok durrogtattak, kolompoltak, jelezve, hogy ünnep van.
Ilyenkor felöltöztek és elmentek azokhoz, akiknek a jószágát őrizték és énekeltek:
„Pásztorok, pásztorok hol vagytok, talán mind alusztok.”

Az esetek többségében nem kántáltak, hanem *próza*i köszöntőt mondtak.
A pásztorok *zajkeltése* a Dunántúlon és az északi sávban, az Alföldön sporadikusan
meglévő szokásnak tűnik.

KARÁCSONYI ÉNEKES, VERSES KÖSZÖNTŐ SZOKÁS ELNEVEZÉSEI:

- KÁNTÁLÁS
- KÓRINGYÁLÁS
- PÁSZLIZÁS
- MENDIKÁLÁS
- ANGYALI VIGASSÁG

Kántálás

Az énekléshez, mely többnyire zárt szerkezetű strófás ének, gyakran kapcsolódik
rigmus, prózai szöveg is.

A név a latin *cantere*, énekelni jelentésű szóból ered.

Eredetileg régi diákszokás, mely a 17. században élte a virágkorát, amikor ünnepek
névnapok, lakodalom, szüret stb. alkalmával jártak köszönteni.

Elsősorban karácsonyi köszöntést, éneklést jelent Erdélyben és Észak

Magyarországon gyakori megnevezés

Zenei anyaga lehet népzene, egyházi népénekek, műzene és átmeneti formák. Pl.

Csordapásztorok...; Három királyok napján...; kezdetű egyházi népénekek gazdag

variánsai ismertek, mint kántáló énekek. Deákos jellegűek pl. Újlesztendő,

vígágszerző

Karácsonyi kántálás

Erdélyben és a bukovinai székelyeknél is kedvelt a karácsonyi kántáló ének. A gyerekek három óra tájban mennek, a felnőttek este hattól éjfélig. A gyerekek az ablak alatt kint énekelnek, míg a felnőtteket behívják és megkínálják.

Bölcsojárás

Betlehemes önállósult *szálláskeresés* jelenete. A feltehetően osztrák eredetű a magyar nyelvterületen elszórtan ismert. Karácsony előtti napokban többnyire lányok jártak házról házra, játékbölcsoben fekvő Jézuska szoborral vagy babával. Egyikük Máriát személyesítette meg. Fiú szereplője is lehetett, aki Józsefet alakította. Szerepelhettek még „angyalok” is.

Szálláskeresés

Kilenc estén át a Szent család kép előtta hívek énekelve, imádkozva készülődtek Karácsony ünnepére.

Betlehemezés: többszereplős dramatikus játék

Betlehem, jászol

Fő kelléke a jászol vagy templom alakú betlehem, amelyben többnyire a Szent Család látható, továbbá angyalok, állatfigurák, (szamár, ökör, stb.) Általában ki is világítják, és szent képekkel, színes papírral díszítik.

Házilag illetve néhol asztalosok készítik. Nagysága változó, előfordul 1 m magas, ill. ennél kicsit nagyobb betlehem is. A szokás szereplői ezzel járnak házról–házra. Betlehemes: Elődjét a karácsonyi *misztériumjátékot* a középkorban a templomban adták elő.

A betlehemesnek két fő formáját ismerjük: az élő szereplőkkel előadott játék és bábtáncoltató betlehemes

Betlehemes fő jelenetei

Beköszöntés, engedélykérés után

- József és Mária szállást keresnek, de nem fogadja be őket, a király, a gazdag ember, vagy a kovács, s végül az istállóba kapnak helyet;
- az angyal a mezőn alvó pásztorokat költögeti és az újszülött Jézushoz küldi őket; a pásztorok tréfálkoznak az öreg, süket pásztorral; végül az újszülötthöz mennek és átadják ajándékaikat; a szereplők adományt kérnek.
- A háromkirály jelenet újkori népszokásainkban a vízkereszt csillagozáshoz kapcsolódott, akárcsak a Heródes- jelenet, mely a napkeleti bölcsek látogatását mutatja be Jézusnál, és Heródes haragját, esetleg a betlehemi gyermekgyilkosságról is szól.

Betlehemes elemei

- Énekelt és recitált elemekből áll, melyek többféle stílust, kort képviselnek. Szinte minden típusban szerepel A „Csordapásztorok midőn Betlehemben /Csordát őriznek éjjel a mezőben...” kezdetű karácsonyi *népének*.
- Ezen kívül különböző eredetű elemek szerepelnek benne, pl. *diákköltészet*-ből származók, tánc- és hangszeres dallamok.

Szenteste: Ádám, Éva napja, december 24. karácsony böjtje
Karácsony vigiliája, más néven böjtje, Ádám Éva napja az adventi időszak utolsó napja.

Ezen a napon járnak a *betlehemesek*, a *kántálók*.

Ádám-Éva napján a hagyományoknak megfelelően készítették el a *karácsonyi asztalt*.

Jellegzetes karácsonyi ételeket ettek ilyenkor. Az ételek maradékát, az ún. *karácsonyi morzsát* nagy becsben tartották és különböző mágikus célra használták fel.

A karácsonyfa állításának szokása a 19. századtól.

A karácsonyi hiedelmek és szokások időpontja.

Ádám-Éva játék

Ádám-Éva játék, *paradicsomjáték*, *paradicsomolás*: a bibliai bűnbeesés történetéről, Ádám-Éva napján, dec. 24-én előadott *dramatikus játék*. A középkori *misztériumjáték* a Ádám-Éva játékkal kezdődött, majd Jézus születésétől a megváltásig szólt. A középkori liturgikus ~ tovább élt a protestáns *iskoladráma* műfajában. A 19-20. sz. fordulóján bányászcsoporthoz németül, magyarul és szlovákul adtak elő. A 20. sz. közepén már csak a római katolikus székelyek, az erdélyi református magyarok és a magyarországi németek körében élt.

A szereplők: Ádám és Éva, a teremtő Isten, a kísértő Sátán, és az angyalok voltak.

A hazai német *Paradeisspiele* (paradicsomjáték) jellegzetes változata Főrévről (Pozsony vm.) evangélikus német faluból való.

KARÁCSONYI ÉTELEK: SZENTELT OSTYA, FOKHAGYMA, MÉZ, BORS, ALMA, DIÓ, HAL, BABLEVES, MÁKOSGUBA, KARÁCSONYI MORZSA

Karácsony éjszakája, éjféli mise:

Karácsonyi hiedelmek és szokások jellemző időpontja a néphagyományban. A Luca naptól karácsonyig tartó, – az ún. *karácsonyi tizenketted* – időszak mágikus

eljárásai (pl. *lucaág*, almával jóslás, *lucacédula*, *lucaszék*, *lucabúza*) ekkorra teljesedtek be.

Különös jelentősége volt a vízzel, tűzzel, zajkeltéssel kapcsolatos hiedelmeknek és szokásoknak. Ilyenkor merítették az ún. *aranyos vizet* vagy más néven életvizet. Ez a víz egészséget jelentett, mert hitük szerint ebben fürösztötték Jézuskát.

A tűznek karácsony éjjelén különös ereje lehetett. Egyes Vas megyei falvakban nyírfa seprű fáklyákkal vonultak az éjféli misére.

A gonoszelhárító zajcsapás általában a pásztorok feladata volt. Az *éjféli mise* alatt a pásztorok körbejárták a templomot. A gonosz szellemeket, boszorkányokat kürtöléssel, trombitálással, ostorpattogatással igyekeztek távoltartani.

Jóslás, varázslás az éjféli misén

Az éjféli mise körüli időpont a házasságjóslásra, –varázslásra is alkalmas volt.

Hagyományosan minden nagy ünnepen megemlékeztek a halottakról is. Pl. Lukácsházán (Vas vm.), mielőtt éjféli misére mentek, fehér abroszt terítettek az asztalra, kalácsot és vizet tettek rá.

A karácsony éjjeli időjárásból a következő évi termésre jósoltak.

Az éjféli mise után a gazdák megrázták a gyümölcsfáikat, hogy majd bőven teremjenek.

Azt tartották, hogy az éjféli mise alatt megszólalnak az állatok és kibeszélik a gazdájukat. Az állatokkal kapcsolatban ezért is végeztek különféle szertartásos cselekedeteket. Pl. a Nyitra környéki falvakban a gazda karácsonyi szentelt ostyát, zöldpetrezselymet, piros almát tett az itatóvályúba, hogy a marhák egészségesek legyenek.

Karácsonyi életfa, termőág

A MEGÚJULÓ TERMÉSZET MÁGIKUS JELKÉPE AZ ÁG LEHETETT:

-ROZMARING

- NYÁRFA

- BÜRÖK

- KÖKÉNY

ELHELYEZÉSE :GERENDÁRA, SZOBASAROKBA

Termőág és a karácsonyfa

A karácsonyfa és a karácsonyi termőág állításának szokása sokáig egymás mellett élt, és díszei is azonosak voltak. A karácsonyi életfa, termőág az évről évre megújuló természet ősi, mágikus jelképe. A téli napforduló idején, mikor a leghosszabb az éjszaka a megújuló természetet jelképező zöld ágat ősidóktól fogva vitték be a házba. A termőágakat rozmaring-, nyárfa-, bürök-, kökényágakból készítették. Gerendára, vagy a szobasarokba függesztették, olykor a koronájával

lefelé. Aranyozott dióval, piros almával, pattogatott kukoricával, mézeskaláccsal díszítették, akárcsak később a karácsonyfát.

Karácsonyfa eredete: zöld ág, paradicsomi életfa, díszei: alma, dió, mézeskalács, üveggömb, a fényt jelképező gyertya, a kígyót jelképező lánc, szaloncukor
A karácsony elmaradhatatlan jelképe a karácsonyfa. A karácsonyfa állításának szokása valószínűleg protestáns, német eredetű szokás. A hagyomány szerint Luther Márton (1483–1546) reformátor állított először karácsonyfát a családjának. Hazánkban a XIX. században honosodott meg a bécsi udvar közvetítésével az arisztokrácia, majd a városi polgárság, a falusi értelmiség, végül a parasztság körében. Brunszvik Teréz, martonvásári grófnő, az első hazai óvoda megalapítója 1824-ben már állított karácsonyfát. Podmaniczky és a Bezéredy család nagyban hozzájárult a szokás terjesztéséhez. Az 1840-es években már a polgárcsaládok karácsonyához hozzátartozott az örökzöld fenyő is. Pesten az 1860-as években fenyővásárok voltak adventben. A karácsonyfa a szépirodalomban Jókai Mór „A koldusgyermek” című elbeszélésében jelent meg először 1866-ban.

A karácsonyfa fajtája sokat változott. Míg korábban a közönséges lucfenyő, jegenyefenyő volt a leggyakoribb, addig a panelházak elterjedésével a hosszúlevelű fák jöttek divatba, Az elmúlt évtizedekben az ezüstfenyő, normann fenyő, duglasz fenyő.

Egyre népszerűbbé válnak az „örökzöld” műfenyők az erdők védelmében, de praktikus szempontokból is, hiszen csak egy alkalommal kell megvásárolni. A karácsonyfák mérete változó a lehetőségeknek, igényeknek megfelelően. A szabadtéren, közterületen, pl. Budapesten a Parlament előtt, a Vörösmarty téren felállított hatalmas fák mellett a közintézményekben, iskolákban, templomokban, szállodákban is több méteres fákkal találkozhatunk. A kertekben egyre gyakrabban díszítik elektromos gyertyaéggel az élő fenyőket.

A városi karácsonyfákon az 1880-as években jelentek meg az üvegdíszek. Elmaradhatatlan a gyertya, mely Krisztusnak, és a megújuló fénynek is a jelképe. Manapság gyakran elektromos gyertyaéggök helyettesítik a viaszgyertyákat. A karácsonyfa díszítésében is divathullámokat észlelhetünk. Míg régen azt mondtuk, ha valaki mindenfélét magára aggatott, hogy olyan, mint egy karácsonyfa. Ma a drága szállodák előcsarnokában, a módosabb otthonokban piros, ezüst arany gömbökkel, azonos színű szalagcsokrokkal díszített fákat állítanak. Van olyan tendencia is, hogy a hagyományok nyomán mézeskalács, aranyozott dió kerül a fákra. Ebben szerepet játszanak a múzeumi foglalkozások, a tömegkommunikáció különböző eszközei. A szaloncukrok nagy változatosságban, színek és ízek tekintetében egyaránt kerülnek forgalomba, a sztaniolba csomagolt csokoládéfigurák ugyancsak. A karácsonyfa gyertyái is lehetnek színesek, lehetnek

sárga méhviaszos natúrgyertyák. Az üvegdíszekkel felvették a versenyt a műanyagdíszek.

A karácsonyfát hagyományosan a karácsonyi ünnepkör befejező napján, január 6-án Vízkeresztkor bontják le.

A szaloncukor jellegzetes magyar sajátosság. Elnevezését annak köszönheti, hogy a polgári lakásokban a szalonba, azaz a vendégeket fogadó szobába állították fel a karácsonyfát, melyre a rojtozott selyempapírba és csillogó sztaniolba csomagolt cukorkát aggatták. Már a XIX. század közepétől készítették a cukrászok szaloncukrot, de ezzel párhuzamosan házilag is előállítható.

KARÁCSONY NAPJA december 25.

A hagyományos magyar paraszti életben a *család ünnepe* volt. Litkén (Nógrád vm.) karácsony napján csak annyit jártak, amíg a templomba mentek és hazajöttek.

Ez a nap munkatilalommal járt, még a szemetet sem vitték ki. *Pereszlényben* (Hont vm.) a hamut, szemetet nem vitték ki, mert úgy vélték, ezzel kivinnék a szerencsét a házból, ha söpörtek, akkor is csak befelé az asztal alá. Csak a legszükségesebb munkákat végezték el. Már előző nap odakészítették az állatoknak a takarmányt. Tilos volt e napon a kölcsönkérés, kölcsönadás is, mert kivitték volna a szerencsét.

KARÁCSONY MÁSNAPJA, december 26. regölés

A regölés a magyarság egyik legarchaikusabb népszokása.

Néhol újévig is jártak a legények, elsősorban a lányos házakhoz, Erdélyben az újdonsült házasokhoz. A regölés hagyománya, szövege és dallama legtovább a *Nyugat–Dunántúlon* és a *Székelyföldön* maradt fent.

Regölés

A szokás termékenység-, bőség- és párokat összevarázsló, házról házra járó köszöntő szokás.

A hazai kutatás a regölésben finnugor kori réteget és a téli napforduló megünneplésének pogány nyomait véli felfedezni: a *regös* a régi magyarok *sámánjainak*, varázslóinak egyik elnevezése lehetett; a *reg* szó valószínűleg a sámán pap révületben mondott szövegére vonatkozhatott.

A regölést – a *csodaszarvas* motívum, a refrén, s a dallam sajátosságai alapján – archaikus rítuséneknek tartja a kutatás, mely a sámánénekekkel is összefügghet.

A regölés *dunántúli* változatban a legények *köcsögdudákkal*, *láncos botokkal* – néhol *csengővel*, *furulyával* – (hogy nagy zajt lehessen csapni) keresték fel elsősorban a lányos házakat. (*A köcsögdudát a kukoricaszár legvékonyabb részéből vagy nádból készítik. Kb. 20 cm hosszú darabot vágnak, ezt dugják be másfél cm*

mélyen, spárgával erősen bekötözve a disznóhólyagba, oly módon, hogy azt nem lyukasztják át. A disznóhólyagot a köcsög tetejére feszítik ki és körül kötözik. Nedves vagy gyantaporos kézzel húzogatva a köcsögduda, mély, höppögő hangot ad.)

A regösök kifordított báránybőr kucsmát és bundát viseltek. A regösének állandó szövegrésze a *refrén*, melynek egyik változata pl.: *Haj regő, rejtem, azt is megadhatja az a nagy Úristen!*; vagy pl. *Haj regő rejtem, regő, regő, regő rejtem...* A dunántúli változat jellegzetes része a párok összeéneklése, összeregölése: *Itt is tudunk egy szép kislányt, kinek neve NN. Amott tudunk egy szép legényt, kinek neve NN...*

Regösének: engedélykérés / beköszöntő / csodaszarvas ének / jókívánságok / párok összeregölése / adomány kérés / záradék

„Az új pároknál rendszerint együtt volt a rokonság. A regeseket helyenként terített asztal várta. A hagyomány szerint régebben faragott ökröket cipeltek” házról házra, amelyik ha nem is volt megfestve vörösre, de tele volt aggatva kolbásszal, sült pecsenyével. Az ökör szarvát és fülét pereccel, aprópénzzel rakták teli, farkára seres korsót kötöttek (régente minden tehetősebb székely család főzött sert; ezt komlóval élesztették, amitől a jó ízét és illatát kapta), köldökébe komlót raktak, fara mogyorót tartalmazott. A „régí törvény”, azaz ősrégi szokás szerint ahogy ezeket énekelték, annak rendje-módja szerint szedte le a házaspár ezen tárgyakat a rőtt ökörről, s adta át a regeseknek. Ezt követően a terített asztalhoz ültek enni, – de inni is – hosszan szónokolni is, ünnepelni tehát.”

Kriza János az 1863-ban megjelent gyűjteményében közölt szöveg

Porka havak hulladoznak: de hó reme róma.

Nyúlak, rókák játszadoznak: de hó reme róma.

Bényomozók a faluba: de hó reme róma.

Sándor Ferenc / Flóris Mózes udvarára: de hó reme róma.

Ott találánk rakott házat: de hó reme róma.

Abba' látánk vetött ágyat: de hó reme róma.

Abba' fekszik jámbor gazda: de hó reme róma.

Belől fekszik gyenge hőség: de hó reme róma.

Közből fekszik páris gyermek: de hó reme róma.

Serkengeti apját, anyját: de hó reme róma.

Kelj fel, apám, kelj fel, anyám: de hó reme róma.

Mett eljöttek a regesek: de hó reme róma.

Névnapi köszöntés: István napja (dec. 26.)

Az egyház első vértanújának emlékünnepe. Államalapító királyunk, Szent István névadó szentje.

Karácsony másnapja az egyik legkedveltebb névünnep. *Istvánkozás*

Az énekelt vagy verses névnapköszöntők a 18. század második felében terjedtek el a parasztság körében. A szokást „*istvánkozásnak*” nevezték. Általában a két világháború közötti időben kezdett elmaradni. Néhol, elsősorban a határon túli magyarságnál, máig élő szokás. A régi formákat legtovább az *erdélyi* és a *bukovinai magyarság* őrizte meg. A legények, illetve a házas férfiak felkeresték a házánál az ünnepeltet és ott köszöntötték, majd közösen mulatoztak.

Az István és János köszöntőket más névvel behelyettesítve, más névnapokon is énekelték.

János napja december 27. névnapozás, János köszöntés, borszentelés

Szent János evangélista ünnepe. E naphoz a borvidékeken máig élő borszentelés szokása kapcsolódott. A szentelt bornak is – mint minden egyéb szentelménynek – mágikus erőt tulajdonítottak. Beteg embert és állatot gyógyítottak vele. Öntöttek a boroshordókba is, hogy ne romoljon el a bor. A búcsúzáskor megivott utolsó pohár bornál ma is él a szólás: Szent János áldása.

A János név gyakorisága és a karácsonyi ünnepkörben való naptári helye miatt is kedvelt névünnep.

Aprószentek napja december 28. aprószentek napi vesszőzés, odoricsolás, suprikálás, csapulás

A Krisztusért mártírhalált halt betlehemi kisgyermek emléknapja. A naphoz fűződő jellegzetes egészség- és termékenységvarázsló szokás a *vesszőzés*, melyet suprikálásnak, odoricsolásnak, csapulásnak is neveznek.

A világi források már a 15. századtól tudósítanak a vesszőzésről, az egyház a 16. században említi a vesszők megszentelését. Az ilyen vessző vagy a belőle font korbács a betegséget háritotta el.

Aprószentek napi vesszőzés: A legények házról-házra járva szerencsekívánó, egészségvarázsló mondóka kíséretében gyengéden megveregették, megcsapkodták a lányokat, asszonyokat vagy a gyerekeket.

Az aprószentek napi vesszőzés más változataiban a kisgyermek mentek házról-házra és a háziak vesszőzték meg őket, hogy ne legyenek kelésesek.

A fiúgyermek megvesszőzésének szokását a betlehemi kisdetek szenvedéseivel magyarázzák, míg a lányokét azzal, hogy betlehemben a fiúgyermek halt meg, és ezért ilyenkor a lányoknak kell szenvedni.

A vesszőzés szokásának kettős magyarázata van: egyrészt pogány termékenység- és egészségvarázslással függ össze, másrészt a bibliai történettel kapcsolatos. A vesszőzéshez kapcsolódó szövegek a magyar nyelvterületen a rövid párbeszéd-től a hosszabb, rövidebb rigmusokig, köszöntőkig sokféle változatban kerültek lejegyzésre.

Sé községben (Vas vm.) engedélykérés után fűzfavesszővel ütögették a háziakat, miközben mondogatták: „Friss, egészséges legyen.../ Ha kert alul küldnek, utcáru! menjen,/ Ha utcáru! küldnek, kert alul menjen!/ Friss, egészséges legyen az újesztendőben!/ Ha borér küldik vizért menjen,/ Ha vízér küldik borért menjen!/ Friss, egészséges legyen az újesztendőben!” A legényeket borral kínálták, a megkorbácsolt lány pedig színes pántlikát kötött a korbácsra.

A borsodi palócoknál, például Mercsén 3–4 gyerek ment házról házra a következő mondókával:

„Dicsértessék a Jézus Krisztus/ Ajtó mögött állok,/ Mustármagot várok,/Ha nem adnak, úgy elmegyek./ Törjön be a kemencéjek.”

A gazda közben vág egy darab ágat vagy vesszőt a gyümölcsfáról, s azzal veri meg a gyerekeket abban a hitben, hogy akkor a gyümölcsfa is jobban fog teremni.

A gyerekek diót, tojást, pénzt kaptak.

A beregi Tiszaháton elmentek a gyerekek a jó ismerősökhöz mustármagot kérni : „Mustármagot jöttem kérni,/ Tessék engem jól elverni.”

Szegeden a gyerekeket ugyancsak mustármagért küldték a szomszédba, ahol elővették a nyírfavesszőt, s megkérdezték, hányan vannak az aprószentek. Addig vesszőzték őket, míg meg nem mondták, hogy száznegyvennégyezren. Ha nem tudták megmondani, akkor a háziak mondták el helyettük. Úgy tartották, hogy akit megvesszőznek, az nem lesz keléses.

Koronkán (Maros m.) a mit sem sejtő kisfiút mustármagért küldték. Mikor ezt elmondta, a háziasszony egy vesszővel „megsuprálta” : „Aprószentek Dávid, Dávid éljen a fiad sokáig!” szavak kíséretében.

Ezután megjutalmazták a gyereket dióval, mogyoróval, esetleg egy kis pénzzel.